

ks. prof. dr hab. Maciej Ostrowski
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ORCID: [0000-0002-5680-0125](https://orcid.org/0000-0002-5680-0125)

email: maciej.ostrowski@upjp2.edu.pl

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.23.004.18465>

ETAPY DUSZPASTERSTWA PIELGRZYMÓW

STAGES OF PILGRIM MINISTRY

Abstrakt

Artykuł przedstawia etapy duszpasterstwa pielgrzymów, zwane niekiedy stacjami pielgrzymki, powołując się na tradycje i doświadczenia duszpasterzy pielgrzymów: przygotowanie, wyjście, droga pielgrzymkowa, pobyt w miejscu świętym, powrót, formacja po pielgrzymce. Uzasadnia ich wydzielenie od strony teologicznej i praktycznej. Opisuje ich zawartość, zadania i cele.

Słowa kluczowe:

pielgrzymowanie | pielgrzym | duszpasterstwo | sanktuarium

Abstract

The article presents the stages of pilgrims' pastoral ministry, sometimes called pilgrimage stations, referring to the traditions and experiences of pilgrim pastors: preparation, exit, pilgrimage route, stay in a holy place, return, formation after the pilgrimage. It justifies their separation from the theological and practical side. It describes their content, tasks and goals.

Keywords:

pilgrimage | pilgrim | pastoral ministry | sanctuary

Etapy duszpasterstwa pielgrzymów – zwane niekiedy stacjami pielgrzymki – które zamierzamy omówić w artykule, nawiązują m.in. do peregrynacji po Ziemi Świętej słynnej pątniczki Egerii z IV wieku, jak też do tradycji stacyjnych kościołów w Rzymie zrodzonej na przełomie IV i V wieku. Stacje wyznaczają pewne ważne fazy pielgrzymki, z których każda odgrywa swoją rolę w całym dramacie świętej wędrówki. Podczas każdej z nich realizuje się jeden bądź więcej cząstkowych celów świętej wędrówki. Sprawą drugorzędną jest liczba tych etapów. Dostosowuje się je do okoliczności. Chcemy je omówić, by uświadomić lepiej duszpasterskie zadania, które powinny być zrealizowane przez organizatorów.

1. Przygotowanie pielgrzymki

Pielgrzymka powinna rozpocząć się wcześniej niż samo wyruszenie w drogę. Odpowiednie wykorzystanie jej walorów zależy w znacznej mierze od jej dobrego przygotowania. Odbywa się ono w miejscu rodzinnym pielgrzymów (parafia, diecezja, siedziba stowarzyszenia)¹.

Ważne jest podjęcie decyzji wyruszenia w świętą podróż. Trzeba ten moment objąć szczególną duszpasterską uwagą, otoczyć modlitwą i odpowiednio ukierunkowaną katechezą. Tu kreuje się poniekąd przyszłość pielgrzymki. Kształtują się bowiem wtedy oczekiwania pielgrzymów

¹ Por. S. Wójtowicz, *Organizacja pielgrzymki i wyjazdów turystycznych o charakterze religijnym. Jakość organizacji pielgrzymek. Wykład podczas szkolenia dla organizatorów pielgrzymek w Krakowie, 6 grudnia 2001 roku*, mps. Autor opisuje elementy formacyjne na wszystkich etapach pielgrzymki.

i cele, które chcą oni osiągnąć. Wierzący staje się pielgrzymem w momencie podjęcia decyzji o peregrynacji do świętego miejsca. Od tej chwili zaczyna się jego pątnicza droga, choć samo fizyczne wyruszenie nastąpi po pewnym czasie. Jak mówi Katechizm Kościoła katolickiego, chrześcijanin – kierowany pobożnością – może przyrzec Bogu określony czyn, np. pielgrzymkę. Stanowi on wyraz szacunku wobec Bożego majestatu i miłości do Boga. Jest też sprawdzianem wierności wobec Niego². Podczas pielgrzymiej drogi, w jej doświadczeniach potwierdzi się owa wytrwałość i wierna realizacja postanowień. Pielgrzymka stanie się aktem uwielbienia Boga. Decyzja wyruszenia na pielgrzymkę może być wynikiem złożonego ślubu, chęci dziękczynienia, uproszenia łask bądź pokuty i pojednania. Zatem czas przygotowania stanowi okres odpowiedniego duchowego ukierunkowania pielgrzymów. Obok wyrazistego klarowania celów często okazuje się konieczne oczyszczanie ich oczekiwań. Historia i obserwacja pokazują, że nie zawsze cele pielgrzymowania są teologicznie poprawne. Choć oczekiwania pielgrzymów okazują się prawidłowe, to jednak zawsze mogą być uwznioślane. Początkowe motywy mogą okazać się dość przyziemne lub małostkowe, np. chęć poznania nowych miejsc. Toteż duszpasterskim zadaniem będzie zawsze wskazanie celów wyższych, wypływających z nadprzyrodzonej wiary, nadziei i miłości. Istotne jest zatem hierarchizowanie celów i oczekiwań pielgrzymów. Wszystkie one muszą w ostateczności prowadzić do wyjścia bliżej Boga i nawiązywania z nim dialogu wiary. Z wychowawczego punktu widzenia cenną praktyką jest uformowanie konkretnej przewodniej intencji danej pielgrzymki. Może być nią dziękczynienie za określoną łaskę, pokuta za wiadomy pątnikowi grzech, modlitwa w wybranej intencji (za papieża, parafię, rodzinę) itp.

Jeszcze przed wyruszeniem ku świętemu miejscu powinno nastąpić odpowiednie przygotowanie do spotkania z sanktuarium. Pielgrzym winien uczyć się, jak poprzez zasłonę widzialnych znaków odkrywać to, co najistotniejsze – działanie w nim żywego Boga, wychodzącego naprzeciw człowiekowi. W objawieniach mających tam niekiedy miejsce, cudach tam się dziejących, wydarzeniach związanych z fundacją jest obecny Bóg, który poprzez znaki objawia człowiekowi swój plan

² Nr 2101.

zbawienia. Także u źródeł artystycznych walorów (sztuka kościelna) i wydarzeń folklorystycznych mających miejsce w sanktuarium ukrywa się dążenie do uczczenia Boga³. Przed wejściem w przestrzeń trzeba uczyć człowieka, jak odkrywać jej bogactwo i znaczenie. Uczulić na symbole, które stawia przed oczyma przyroda i twory kultury⁴. Przemawiają one do człowieka i pomagają w odkrywaniu głębszych, duchowych rzeczywistości. Nie każdy jednak jest zdolny do takiego odkrycia. Trzeba kształtować w człowieku tego rodzaju zdolność – spostrzegawczość, wnikliwość, a przede wszystkim wyczulenie na symbolikę. Można powiedzieć o formowaniu w pielgrzymie świątłych oczu serca (por. Ef 1,18), którymi dostrzeże on podczas swej podróży to, co nadprzyrodzone, nie zatrzymując się jedynie na powierzchniowych doznaniach. Wcześniejsze duchowe nastawienie ułatwi w odpowiednim momencie recepcję bogactwa przeżyć. Zwróci uwagę pielgrzymów na to, co najważniejsze. Obok istotnych religijnych doznań chodzi także o wskazanie godnych obejrzenia podczas drogi materialnych obiektów.

Ważnym momentem przygotowania jest zawiązanie pielgrzymiego kręgu. Nie może to być jedynie przypadkowo zebrana grupa, ale prawdziwa wspólnota braci i siostr w Chrystusie, razem wędrująca w poszukiwaniu Pana, rozumiejąca się nawzajem, gotowa do dawania wzajemnego świadectwa słowem i czynem. Pomogą tutaj wzajemne przedstawienie się, chwile towarzyskiego spotkania, nauka pieśni, a przede wszystkim modlitwa i udział w liturgii.

Zewnętrzny przejaw decyzji udania się na pielgrzymkę i włączenia się do wspólnoty pielgrzymów jest zapisanie się na ich listę oraz otrzymanie znaku pielgrzyma (krzyż, plakietka, muszla, chusta itp.). Jest to chwila szczególnego utożsamienia się indywidualnej osoby ze wspólnotą. Z tej okazji można zaproponować liturgiczny obrzęd. Stanowi to dobrą duszpasterską okazję do wyjaśnienia sensu pielgrzymowania.

³ PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻNYCH, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i prorocтво Boga żywego, 8 maja 1999 roku*, w: M. Ostrowski (oprac.), *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych*, Kraków 2003, s. 98-131 (dalej SPOP), 6.

⁴ L. KASZOWSKI, *Chrześcijańskie spojrzenie na środowisko geograficzne jako przestrzeń pielgrzymowania*, „*Peregrinus Cracoviensis*” 4 (1996), s. 84.

Każdy z uczestników pielgrzymki obdarzony jest własnymi charyzmatami, które mogą przyczynić się do ubogacenia całej wspólnoty. Zadaniem duszpasterskim jest pomoc w ich odkryciu i propozycja wartościowego wykorzystania podczas wspólnej drogi. Oprócz ogólnego planu na czas pielgrzymki ważne jest ukierunkowanie na indywidualne potrzeby jej uczestników. Trzeba postawić pytania, czego oczekuje każdy z nich i jakie formy uczestnictwa mu odpowiadają. Proces ten powinien zresztą trwać przez cały okres pielgrzymki. Trzeba zaprosić każdego z uczestników, by podjął pewną odpowiedzialność podczas drogi, np. za przygotowanie codziennej liturgii i modlitw, troskę o stan zdrowotny, przygotowanie posiłków, porządek i bezpieczeństwo, pomoc tłumacza itp. Niektórzy pielgrzymi dobrze znający historię, sztukę lub geografię mogą zobowiązać się do przygotowania krótkich prelekcji podczas trasy lub też pogadań z różnych interesujących dziedzin (zwłaszcza na dłuższe przejazdy).

Podczas przygotowania należy w szczególności zachęcić pielgrzymów do skorzystania z sakramentu pokuty, dając ku temu okazję, oraz do codziennej Komunii Świętej. Owoce pielgrzymki w istotny sposób zależą od intensywnego sakramentalnego życia. To Bóg sam staje się wychowawcą pątnika⁵. Zanim pielgrzymi wyruszą w drogę, przygotowują się przez osobistą i wspólnotową modlitwę, kształtując w ten sposób już u samych początków prawdziwie religijny charakter pielgrzymki. Trzeba zatem zaproponować pątnikom program tego rodzaju osobistej modlitwy bądź też zaprosić na wspólne nabożeństwa. Mogą one przyjąć charakter znanej praktyki nowenny bądź triduum.

W okresie tym konieczne jest rzetelne przygotowanie organizacyjne. Ład panujący podczas drogi sprzyja osiągnięciu duchowych celów. Składa się na to m.in. podanie do wiadomości szczegółów programu i trasy, wymagań wobec uczestników, ich wyposażenia, wyuczenie pieśni. W organizacyjnych spotkaniach winni brać udział nie tylko odpowiedzialni duszpasterze, lecz także przedstawiciele biur pielgrzymkowych (piloci, przewodnicy). Trzeba zadbać o weryfikację zdrowotnego stanu pielgrzymów, a w razie potrzeby zastosować profilaktyczne środki.

⁵ Por. słowa z Księgi Psalmów: „Szczęśliwy mąż, którego Ty wychowujesz, o Panie” (94,12).

Jeśli są do dyspozycji przeźrocza, nagrania wideo, albumy lub podobne środki, warto posłużyć się nimi, prezentując trasę oraz jej walory. Jest to także czas do zaopatrzenia pielgrzymów w pomocnicze materiały i odpowiednie wyjaśnienie ich przydatności, np. przewodnik lub modlitewnik pielgrzyma.

Przygotowanie do najistotniejszego momentu, jakim jest nawiedzenie świętego miejsca, rozpoczęte w rodzinnej miejscowości, będzie rozwijać się dalej podczas całej drogi, kiedy to narasta dramat zbliżania się pielgrzyma do Boga⁶.

2. Pożegnanie i wyjście pielgrzymów

Zaleca się, by rozpoczęcie pielgrzymkowej drogi było połączone z odpowiednim liturgicznym obrzędem. Można to nazwać przygotowaniem bezpośrednim. W *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* czytamy: „Wyjściu pielgrzymki powinna towarzyszyć modlitwa w kościele parafialnym lub w innej świątyni. Modlitwa ta polega na sprawowaniu Eucharystii lub wybranej części *Liturgii Godzin* i na specjalnym błogosławieństwie pielgrzymów”⁷. Księga *Obrzędów błogosławieństw*, wyjaśniając cele duszpasterskie tego nabożeństwa, podaje jego schemat i teksty modlitw⁸. Czytania, komentarz i modlitwy streszczają w sobie podstawowe zamierzenia pielgrzymki. Zawierają przypomnienie istotnych motywów jej podjęcia. Wyrażają błaganie w intencji pielgrzymów, o Bożą opiekę dla nich w drodze i o owocne wykorzystanie przez nich czasu pielgrzymki. Zachęcają szczególnie do zachowania religijnego charakteru pielgrzymki, rozbudzenia wśród uczestników pragnienia umocnienia w wierze, nadziei i miłości, chrześcijańskiego świadectwa w drodze oraz pełnienia czynów

⁶ O organizacji pielgrzymek por. *Narodowa pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu do Rzymu, 1-10 lipca 2000 roku. Pomoce duszpasterskie*, Kraków 2000, s. 9-17; Z. BALON, K. SAMSONOWSKA, *Piesza pielgrzymka krakowska na Jasną Górę*, „Peregrinus Cracoviensis” 4 (1996), s. 60n.

⁷ KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003 (dalej: DPLL), n. 287.

⁸ *Obrzęd błogosławieństwa pielgrzymów*, w: *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do wyuczajów diecezji polskich*, t. 1, Katowice 1994, s. 183-195.

miłości. Przypominają, że jest to okres intensywnego pogłębiania chrześcijańskiego życia i dążenia do nawrócenia.

Obrzęd wyjścia ma charakter pożegnania ze strony lokalnej wspólnoty i jej pasterza. Wybija się w nim na czoło wątek wiatyku – błagania o bezpieczną wędrówkę i pomyślnego dotarcia do celu. Chodzi nie tylko o przybycie do ziemskiego sanktuarium, ale szczęśliwe osiągnięcie wiecznego zbawienia, które symbolizuje święte miejsce. Gestem wyrażającym oddanie pod Bożą opiekę jest pokropienie wodą święconą. U początku drogi ma ono zarazem przypomnieć pielgrzymom chrześcijańską godność. Mają o niej nie zapomnieć podczas całego pobytu poza swym domem, także gdy znajdują się w niesprzyjających okolicznościach. Na każdym miejscu winni stawać się wędrownymi głosicielami Chrystusa.

Zależnie od okoliczności i miejscowych zwyczajów obrzęd pożegnania może być odpowiednio dostosowywany. Celebryje go zwykle kapłan lub diakon. W wyjątkowych sytuacjach, przy braku tychże wyswięconych osób, mogą to uczynić sami świeccy. Niekiedy biskup miejsca lub proboszcz przebywa pierwszy odcinek drogi wraz z pielgrzymami, odprowadzając ich do granic miejscowości. Towarzyszy mu także pewna grupa tych, którzy nie mogą udać się na pielgrzymkę. W niektórych okolicach istnieją kaplice graniczne (krzyże, figury świętych), przy których odbywa się ostateczne pożegnanie pielgrzymów. Gest odprowadzenia przez duszpasterza wyraża teologiczną prawdę o dobrym pasterzu, który wyprowadza swoje owce na obfite pastwiska i troszczy się o ich bezpieczeństwo. Dba nie tylko o doczesne dobro, ale i o wieczne szczęście (por. J 10,1n; Ps 23). Ze strony całej lokalnej wspólnoty jest znakiem solidarności i duchowego uczestniczenia w rozpoczynającej się pąci. Przydrożna kaplica pożegnania stanowi symboliczną granicę lokalnej wspólnoty religijno-terytorialnej. Jej przekroczenie, połączone ze znakiem pokropienia wodą święconą i błogosławieństwem, jest znakiem wyjścia z codzienności, z tego, co świeckie, i wejście w świętą przestrzeń⁹.

⁹ Por. A. DATKO, *Człowiek w przestrzeni symbolicznej. Struktura oraz sakralne i społeczne funkcje pielgrzymek na przykładzie pątnictwa do Wejherowa i Swarzewa*, „*Peregrinus Cracoviensis*” 12 (2001), s. 124.

3. Wędrowka do świętego miejsca

Cechą wyróżniającą pielgrzymkę wśród innych aktów pobożności jest wędrowanie, czyli przebycie konkretnej (wymierzalnej) przestrzeni. Nazywamy ją niekiedy „modlitwą stopami”. Choć pielgrzymi mogą poruszać się różnymi środkami komunikacji, zaleca się, by pewien odcinek przebyli pieszo. Może to być przejście ostatnich metrów do sanktuarium. Pątnicy mają wtedy najlepszą okazję poniekąd dotykającego doświadczenia drogi z jej uciążliwościami i pragnieniem celu. Ich pielgrzymowanie nabiera większej wyrazistości. Wiele pielgrzymkowych tras oznaczonych jest przydrożnymi krzyżami i kapliczkami, różnej rangi sanktuariami oraz innymi obiektami o religijnym charakterze. Sprzyja to nadaniu całej wędrowce sakralnego charakteru¹⁰. Obiekty te określają kolejne odcinki drogi i przystanki, które stają się dogodnymi miejscami do rozwijania duszpasterskich form.

Zwykle kresem pielgrzymki jest osiągnięcie finalnego celu, jakim jest wybrane święte miejsce wysokiej rangi (sanktuarium). Zdarza się jednak, że pielgrzymka wędruje przez wiele świętych miejsc, żadnego z nich nie wyróżniając jako główne. Stąd ten finalny cel niejako rozczłonkowuje się i realizuje krokami.

Duszpasterze i ich współpracownicy powinni wcześniej zadbać o przygotowanie przewodniego tematu pielgrzymki. Do jego przyjęcia zachęcał organizatorów pielgrzymek św. Jan Paweł II. Papież mówił o rozwijaniu katechezy widzianej w całym jej bogactwie: „przez słowo, wspomnienie i świadectwo, to jest przez naukę, obrzędy liturgiczne i spełnianie obowiązków życiowych”¹¹. Właśnie w pielgrzymce otwiera się dogodna okazja do integralnie rozumianej katechezy, która realizuje się przez bogactwo pouczeń, w ścisłym związku z modlitwą i liturgią, a zarazem inspirującej chrześcijańskie życie oraz weryfikującej jego autentyczność. Na konstrukcję tematyki pielgrzymki ma wpływ charakter grupy, sposób poruszania się, czas trwania i odległość bądź mijane okolice. Należy dążyć do tego, by przewodni temat pielgrzymki nawiązywał do aktual-

¹⁰ Por. tamże, s. 132.

¹¹ JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostołska *Catechesi tradendae* o katechizacji w naszych czasach, Rzym 1979, 47.

nych planów duszpasterskich przyjętych w Kościele powszechnym bądź w Kościołach lokalnych, dostosowując treści do konkretnych problemów grupy. W ten sposób uwydatni się jeszcze dobitniej eklezjalny charakter pielgrzymki. Zarazem, nie abstrahując od życiowych kontekstów określonej zbiorowości, pomoże w odpowiedzi na żywotne pytania pielgrzymów i ukierunkuje ich życie oraz powołanie.

Przewodni temat pielgrzymki przenika wszystkie jej stacje. Pojawia się w homiliach, konferencjach, komentarzach, dyskusjach w mniejszych kręgach, ale też w treści modlitw. Kształtuje zwłaszcza liturgię eucharystyczną. Podejmowany jest w chwilach odpoczynku i wspólnej rozrywki (np. poprzez wieczornice). Co ważne, niejako na gorąco, może być konfrontowany z konkretnym życiem pielgrzymów. Przebywanie przez całą dobę w grupie pątników stanowi sprzyjającą okazję do weryfikacji chrześcijańskiego życia w różnych warunkach i okolicznościach. Chrześcijaninem jest się nie tylko podczas modlitwy, ale wśród zwyczajnych codziennych zajęć, przy posiłku, w kontaktach z bliźnimi, które przynosi dzień, w czasie rozrywki i odpoczynku. W tym aspekcie można nazwać drogę pielgrzymkową swoistego rodzaju laboratorium życia w wierze. W pielgrzymce biorą niekiedy osoby słabej wiary, poszukujące i religijnie zagubione. Będzie więc ona dla nich prawdziwą duchową drogą wyjścia ku rozwiązaniu trapiących problemów i podniesieniu wiary.

Wypełnienie czasu pielgrzymkowej wędrówki modlitwą, nauczaniem i innymi pobożnymi praktykami zależy od przyjętego na wstępie przewodniego tematu. Każda z pielgrzymek ma swój niepowtarzalny rytm. Podczas niej rozwijają się „rekolacje w drodze”. Nosi ona również charakter swoistej nowenny przygotowującej krok po kroku do szczytowego momentu nawiedzenia docelowego sanktuarium. Na pielgrzymkowy dzień składają się poranne i wieczorne modlitwy, nawiedzanie spotykanych w drodze kościołów, przystanki obok przydrożnych kapliczek. Każdy z tych momentów jest okazją, by posunąć naprzód rekolekcyjny program. Od okoliczności i duszpasterskich zamierzeń zależy, czy będzie to któraś z tradycyjnych modlitewnych form (pacierz, cząstka różańca, godzinki, litania, gorzkie żale), czy nabożeństwo słowa Bożego bądź liturgia godzin. Ideałem jest codzienny udział pielgrzymów w Eucharystii odprawianej w którymś z najbardziej znaczących kościo-

łów (sanktuariów) nawiedzanych w drodze. W przypadku gdy nie ma w pobliżu świątyni, przy zachowaniu odnośnych przepisów, Msza Święta może być sprawowana *sub divo*. Jeśli liturgiczne zasady na to pozwolą, wskazane jest dobieranie formularzy mszalnych zgodnych z przyjętą tematyką pielgrzymki, względnie dostosowanie ich do nawiedzanego miejsca (np. Msza Święta o świętym czczonym w tymże miejscu).

Charakterystycznym rysem pielgrzymki jest bogactwo nabożeństw pobożności ludowej. Ich celebracja przybiera różnorodną symbolikę i obzędowość. Poprzez zewnętrzne znaki pomagają one pielgrzymom w głębszym przeżyciu duchowych treści. Posiłkują się sferą przeżyciową i wyobraźnią, utrwalając ich wychowawczy ładunek. Przykładowo: przekazanie grudki soli i światła – bądźcie solą ziemi i światłem świata; podniesienie z klęczek – nawiązanie do ojca przyjmującego marnotrawnego syna; obmycie w wodzie – oczyszczenie z grzechu i napełnienie Bożą łaską¹².

Tematycznemu ukierunkowaniu pielgrzymki, zwłaszcza w wielkich pielgrzymkach, które wymagają podziału na grupy, sprzyja oznaczenie poszczególnych zespołów imionami świętych patronów. Obok roli identyfikacyjnej w wielkiej gromadzie, sylwetki świętych stają się pomocne w ukazywaniu życiowych ideałów. Ukazują, jak można żyć Ewangelią w swojej codziennej życiowej drodze, którą tamci już przeszli i szczęśliwie stanęli u wiecznego celu. Ważne jest takie dobranie patronów, by pielgrzymi mogli w pewien sposób utożsamiać się z nimi (patroni grup społecznych, zawodowych, diecezji, parafii).

Trasa pielgrzymki posiada szczególne momenty i związane z nimi tradycje. Jednym z nich jest nabożeństwo pojednania, zwane niekiedy „przepróśnym”. Całe święte wędrowanie nosi charakter pokutny. Jednakże zbliżając się do celu, pielgrzymi przypominają sobie słowa samego Chrystusa, który zaleca, by przed złożeniem na ołtarzu swojego daru najpierw pojednać się ze swoim bratem: „Pogódź się ze swoim przeciwnikiem szybko, dopóki jesteś z nim w drodze” (Mt 5,25). Tylko dar złożony czystym sercem będzie miłą dla Boga ofiarą. Toteż zanim staną w sanktuarium, pątnicy przeprowadzają rachunek sumienia. Prze-

¹² Por. Z. S. JABŁOŃSKI, *Pielgrzymowanie na Jasną Górę w czasie i przestrzeni. Wybór rozpraw i artykułów*, Częstochowa 2000, s. 54.

praszają nie tylko Boga, ale i współbraci za wszystkie przewiny, które w jakikolwiek sposób ich dotknęły. Proszą wzajemnie o przebaczenie, dokonują symbolicznego gestu przebaczenia i pojednania. Jest to warunkiem prawdziwej radości. Odtąd w grupie zapanowuje świąteczna atmosfera, która będzie jej towarzyszyć w ostatnich krokach ku świętemu miejscu.

Doniosły moment to ujrzenie po raz pierwszy murów sanktuarium. Pielgrzymi wyrażają radość z tego faktu, często poprzez pieśń powitania. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* zachęca, by ostatni odcinek drogi był wypełniony szczególnie intensywną modlitwą, w atmosferze radości, przebyty procesjonalnie, pieszo¹³. Od chwili ujrzenia sanktuarium pielgrzymi symbolicznie wchodzi w jego krąg, zanurzając się niejako w *sacrum* i poddając się jego promieniowaniu. Dobrze jest zatem mocniej zaakcentować ten moment pobożnymi praktykami, traktując go jako bezpośrednie przygotowanie i wewnętrzne nastawienie pielgrzymów do najważniejszej chwili. Dłuższe przebywanie w drodze powoduje niekiedy duchowe rozproszenie. Sprzyja temu rozmaitość wrażeń, nie zawsze ukierunkowujących ku sprawom ducha. Intensywna modlitwa i większe skupienie u progu świętego miejsca pomogą w przypomnieniu istotnych celów pielgrzymki, ożywią przyjęte intencje i otworzą serca pątników ku bogactwu czekających ich tutaj religijnych przeżyć. Wiele pielgrzymek ma swoje własne zwyczaje związane z momentem bezpośredniego zbliżania się do sanktuarium, które raz uzewnętrzniają radość z finału drogi, innym razem ponownie zaznaczają pokutny charakter ich wędrówki (np. przemarsz z uniesionymi rękami, dźwiganie kamieni, przejście danego odcinka na kolanach).

Kolejną znaczącą chwilą zbliżającą do świętego miejsca jest przejście jego bram. Wiele z sanktuariów posiada tego rodzaju symboliczne granice. Odbywa się tu tzw. liturgia przekroczenia progu. Pielgrzymi witani są przez kustoszy świętego miejsca. Niekiedy na znak gościnnego przyjęcia płynącego z wiary stróże sanktuarium wychodzą naprzeciw i przebywają ostatnie kroki wspólnie z pielgrzymią grupą. Ma tu miejsce pokropienie wodą święconą, znak ewangelicznego przyjęcia, ale też oczyszczenia serca. Ponownie przypomina ono, że w świętym miejscu

¹³ DPLL 287.

przed Panem trzeba stawać w pokorze i z oczyszczoną z grzechu duszą. Obrzędowi może towarzyszyć szereg symbolicznych gestów, np. ukłęknięcie na kolana, padanie krzyżem, pokłon chorągwi i pielgrzymich znaków, kołysanie feretronów, dotknięcie odrzwi. Na różny sposób wyrażają one szacunek dla świętego miejsca i radość z jego osiągnięcia. Od tej chwili pielgrzymi niejako zanurzają się w *sacrum*. Będą oni czerpali z łask sanktuarium¹⁴. Szczególnie wymowne było przechodzenie przez Drzwi Święte Wielkiego Jubileuszu 2000 roku. Symbolizowało ono przejście z grzechu do łaski i wyznanie wiary w jedynego Pana wszechświata, którym jest Chrystus. On sam nazwał siebie „bramą owiec” (J 10,7), wskazując przez to, że jest jedynym pośrednikiem, dzięki któremu zbliżamy się do Boga¹⁵. *Mutatis mutandis* – można to zastosować do każdej pielgrzymki.

Ważnym duszpasterskim postulatem (dotyczącym zresztą wszystkich etapów pielgrzymki) jest unikanie pośpiechu oraz ofiarowania pielgrzymom przesadnej ilości przeżyć, nawet duchowych. Na każdym etapie drogi, mimo prowizorycznych warunków i konieczności ciągłego posuwania się naprzód, należy dać pielgrzymom czas na spokojną modlitwę i osobiste przemyślenia. Rygory czasowe czy chęć zaspokojenia ciekawości, naturalnie związana z podróżowaniem, nie mogą wziąć góry nad zasadą rekolekcyjną. Wcale nie tak rzadko zdarza się sytuacja przeładowania programu pielgrzymki. Stosując potoczny język, kończy się to na zaliczaniu jak największej ilości interesujących miejsc i praktyk. Pielgrzym staje się powierzchownym obserwatorem, niezdolnym do uchwycenia całej głębi treści, z którymi się spotyka. Tym bardziej nie jest w stanie wnikać w swoje własne wnętrze i dokonać interioryzacji wartości. W ilości wrażeń gubi się ich jakość. Asymilacja wartości wymaga bowiem odpowiedniego, spokojnego czasu¹⁶. Pod tym względem nieco pozytywniej od poruszających się szybszymi środkami komuni-

¹⁴ Por. A. DATKO, *Człowiek w przestrzeni symbolicznej*, dz. cyt., s. 133-134; Z. S. JABŁOŃSKI, *Pielgrzymowanie...*, dz. cyt., s. 484.

¹⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Bulla Incarnationis mysterium* ogłaszająca Wielki Jubileusz Roku 2000, Rzym 1998, 8.

¹⁶ Mamy tu do czynienia ze zjawiskiem podobnym do tzw. neurozy niedzielnej, gdy człowiek nie jest zdolny do opanowania tempa życia i zatrzymania się w głębokiej refleksji nad tym, co istotne w jego życiu.

kacji wypadają pielgrzymki piesze. Mimo niedogodności (większe zmęczenie fizyczne) pielgrzym dysponuje dłuższym czasem na medytację, posuwa się wolniej, wchodzi w bliższy kontakt z tym, co go otacza („dotknięcie stopami”)¹⁷.

Wiele pielgrzymek porusza się dzisiaj w zwartej grupie autokarowej bądź kolejowej. Przy dobrym nagłośnieniu, podczas wielogodzinnej jazdy jest dość czasu na modlitwę i religijne konferencje. Modlitwa i pouczenie mogą z powodzeniem odbywać się także podczas marszu.

Odpoczynki bądź wieczory na noclegach stwarzają dobrą atmosferę do zacieśniania wspólnoty (wspólna rozrywka, śpiew, rozmowa). Stanowią też okazję do wdrażania w kulturę spędzania wolnego czasu.

4. Pobyt w świętym miejscu (sanktuarium)

Zwykle pielgrzymka ma za cel osiągnięcie wybranego, najważniejszego z punktu widzenia uczestników miejsca świętego (sanktuarium). Kwestia pobytu w świętym miejscu oraz duszpasterstwa w nim rozwijanego jest problemem szerokim, wymagającym oddzielnego i obszernego opisu. Ograniczymy się do wskazania najistotniejszych elementów, odsyłając do szerszych i bardziej wyczerpujących opracowań¹⁸. Zaznaczymy przy tym, że analogiczny duszpasterski program, w zależności od możliwości, jest realizowany w innych, „etapowych” sanktuariach.

W *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* czytamy, że pobyt w sanktuarium winien stanowić „punkt kulminacyjny pielgrzymki i czas nawrócenia, ukoronowany skorzystaniem z sakramentu pokuty;

¹⁷ Por. KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Wskazania ogólne dla duszpasterstwa turystycznego, 27 marca 1969 roku*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 8-9 (15) (1971), s. 268-285, I, c.

¹⁸ Np. O. JUSIAK, *Zasady funkcjonowania sanktuarium i jego program duszpasterski*, w: PAPIESKA AKADEMIA TEOLOGICZNA W KRAKOWIE, URZĄD KULTURY FIZYCZNEJ I TURYSTYKI W WARSZAWIE, *Szkolenie na temat: „Turystyka pielgrzymkowa” dla kustoszy i osób obsługujących sanktuaria*, Kraków 1999 (skrypt, b.s.); M. OSTROWSKI, *Sanktuarium w teologiczno-duszpasterskiej perspektywie*, w: J. Machniak (red.), *Zawierzenie Bożemu Miłosierdziu w łagiewnickim sanktuarium. Materiały z sympozjum*, Kraków 2003, s. 41-62.

czas szczególnych form modlitwy jak dziękczynienie, błaganie, prośba o wstawiennictwo¹⁹. Szczytowym momentem tego czasu jest celebracja Eucharystii²⁰. *Kodeks prawa kanonicznego* wyznacza szczególne zadania dla duszpasterstwa w sanktuariach i zaleca, by „zapewnić wiernym obfitsze środki zbawienia przez gorliwe głoszenie słowa Bożego, przez odpowiednie ożywienie życia liturgicznego, zwłaszcza przez sprawowanie Eucharystii i pokuty oraz przez kultywowanie zatwierdzonych form pobożności ludowej”²¹. Pielgrzymi udają się do świętych miejsc, spodziewając się, że otrzymają tam więcej duchowych darów. Liczą, że bez przeszkód będą mogli skorzystać ze spowiedzi, uczestniczyć w bogatych formach nabożeństw, zwłaszcza we Mszy Świętej, wysłuchają w różnych formach ewangelicznych pouczeń (homilii, kazań, konferencji) opracowanych na wysokim poziomie.

Istotnym duszpasterskim celem na tym etapie jest doprowadzenie pielgrzymów do skorzystania z oczekujących na nich nadzwyczajnych łask. Pomoc w spotkaniu z obecnością Boga. Usuwanie barier, które stałyby na przeszkodzie i utrudniły spotkanie ze Świętym. Po długiej drodze, w której narastał dramat zbliżania się ku jej celowi, w pielgrzymie rozwijało się i umacniało pragnienie obcowania z nadprzyrodzoną tajemnicą. Trzeba teraz dopomóc mu, by „zanurzył się w świętym miejscu oraz pozwolił prowadzić się Duchowi Jezusa, również za pośrednictwem charakterystycznych cech danego miejsca: piękna, samotności, mistycznego klimatu, świętej symboliki, oraz posmakować autentycznego przeżycia religijnego”²². Jest to, z jednej strony, zadanie prowadzącego pielgrzymkę, z drugiej – kustoszy sanktuarium. Dobrze skonstruowany program eksponuje pobyt w sanktuarium jako najważniejsze wydarzenie pielgrzymki. Stara się tak zorganizować czas pobytu w nim, by skorzystać z wszystkich przygotowanych tam propozycji.

¹⁹ DPLL 287.

²⁰ DPLL 287, por. 268.

²¹ *Kodeks prawa kanonicznego*, Rzym 1983 (dalej KPK), kan. 1234 § 1.

²² KOMISJA KONFERENCJI EPISKOPATU WŁOCH DS. DUSZPASTERSTWA CZASU WOLNEGO, TURYSTYKI I SPORTU, *Pielgrzymowanie u progu trzeciego tysiąclecia*. „Chodźcie, wstąpmy na górę Pańską” (Iz 2,3), Rzym, 29 czerwca 1998 roku, „Salvatoris Mater” 4 (1999), s. 311-336 (dalej: PPTT), 17.

Pierwszym momentem po wejściu na teren sanktuarium powinno być udanie się pielgrzymów do miejsca w nim najświętszego. Tej chwili nie powinny zakłócić inne przeżycia czekające za progiem. Pielgrzymi wyruszają na spotkanie z Bogiem. Jego obecność ujawnia się przede wszystkim w Najświętszym Sakramencie. Przybycie do czczonych w danym miejscu cudownych obrazów, figur bądź relikwii należy widzieć w relacji do tej pierwszej, rzeczywistej obecności Boga. Dopiero po takim akcie powitania Najświętszego Sakramentu następują inne celebracje: oddanie czci świętym Pańskim, ich wizerunkom i relikwiom. Pielgrzymi witają innych przybyłych, włączają się w rytm nabożeństw sanktuarium i odwiedzają godne oglądnięcia obiekty²³.

Ważnym dla pielgrzymów momentem jest złożenie wotywnych darów przygotowanych przez nich, a niekiedy z wielkim trudem niesionych podczas drogi, np. zaofiarowanie świecy, wotywnego wizerunku, liturgicznych naczyń, pamiątkowej tablicy bądź innego przedmiotu. Trzeba temu aktowi zapewnić uroczystą oprawę. Najlepiej, gdy odbywa się to podczas uroczystej Eucharystii. Akt ten podkreśla wówczas złączenie ludzkich darów z ofiarą Chrystusa. Dar wotywny przynajmniej przez pewien okres czasu umieszczany jest w pobliżu najświętszego dla danego sanktuarium miejsca. Niekiedy pielgrzymi pragną spełnić inne czynności, w których chcą przejawić swoją pobożność i cześć dla świętego miejsca, np. dotknięcie świętej figury, obchód na kolanach, przejście świętych schodów, w większych sanktuariach nawiedzenie stacyjnych kościołów lub kaplic, odprawienie drogi krzyżowej. W programie trzeba zapewnić i na te czynności spokojny czas, opatrując je odpowiednim komentarzem.

Pośród wielu religijnych aktów celebrowanych przez pielgrzymów szczególnym momentem jest skorzystanie z „łaski miejsca” uzyskiwanej „za pośrednictwem osób, zdarzeń, rzeczy bądź określonych środowisk”²⁴. Każde z sanktuariów posiada swój charyzmat. W teologicznym znaczeniu jest on szczególnie łaską udzielaną przez Boga, a ujawniającą się właśnie w tym, a nie innym ośrodku. Niekiedy wynika on z objawień lub cudów (prawdziwych lub domniemanych), które właśnie tam miały

²³ Por. Z. S. JABŁOŃSKI, *Pielgrzymowanie...*, dz. cyt., s. 485.

²⁴ PPTT 10.

miejsce. Niekiedy związany jest z osobami obdarzonymi niezwykle Bożymi zdolnościami, które tam rozwijały swą działalność. W szerszym znaczeniu charyzmatem sanktuarium określamy charakterystyczne nabożeństwa z nim związane, propagowane tam formy pobożności, modlitwy i pieśni bądź też tematy podejmowane w duszpasterskiej formacji, zwane niekiedy przesłaniem sanktuarium. Niejednokrotnie wyrasta on z tradycji tamże kultywowanych. Można też kojarzyć go ze specyficzną atmosferą tworzoną przez grupy przybywające do danego pielgrzymkowego ośrodka i ich zwyczajami, jak i z geograficznym otoczeniem, przyrodą bądź architekturą. W swoisty sposób oddziałuje ona na pielgrzymów, tworząc rodzaj wychowawczego środowiska, np. zachęcając do duchowych przemyśleń, podejmowania postanowień, budząc religijny entuzjazm itp. Do charyzmatu miejsca należą specjalne duchowe przywileje przyznane mu przez kościelną władzę, niejednokrotnie wynikające z wielowiekowej tradycji²⁵. Takimi są np. odpusty związane z samym przybyciem lub wykonaniem zalecanych kultycznych czynności bądź możliwość uzyskania rozgrzeszenia z grzechów zarezerwowanych²⁶.

Wszystkie wymienione elementy stanowią duchowy skarbiec miejsca, zdolny na różny sposób ubogacić nawiedzających je. Pielgrzymi przyciągani są często do sanktuarium owym charyzmatem. Zatem w duszpasterskim programie pobytu trzeba uwzględnić spotkanie z tym, co jest charakterystyczne dla danego ośrodka. Będzie to przykładowo wzięcie udziału w specjalnym nabożeństwie (np. *Koronka do miłosierdzia Bożego* w krakowskich Łagiewnikach, *Apel jasnogórski* w Częstochowie, odprawienie drózek w Kalwarii Zebrzydowskiej, procesja różańcowa w Lourdes i Fatimie), zaś innym razem zapoznanie się z apostolskim dziełem lub przesłaniem głoszonym przez charyzmatyka, by zapalić pielgrzymów tym samym duchem (np. orędzie przekazane przez św. Faustynę Kowalską w Łagiewnikach, dzieła miłosierdzia prowadzone przez św. Pio w San Giovanni Rotondo, orędzie przekazane

²⁵ Por. KPK kan. 1233.

²⁶ Por. M. OSTROWSKI, „Charyzmat” sanktuarium na tle wybranych ośrodków ze szczególnym uwzględnieniem Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie, w: J. Urban (red.), *Od miłosierdzia do Miłosierdzia. 150 lat Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Krakowie*, Kraków 2018, s. 205-235.

przez Maryję w Fatimie). W stolicy chrześcijaństwa – Rzymie – może to być spotkanie z papieżem i wysłuchanie jego przesłania, a w Roku Jubileuszowym przejście przez Święte Drzwi.

Pełnemu skorzystaniu z łaski miejsca mają sprzyjać zewnętrzne okoliczności i warunki. Święty Jan Paweł II przypomniał, że „poznanie oblicza Chrystusa” wymaga doświadczenia milczenia²⁷. Pełniejsze wejście w tajemnicę Boga obecnego w świętym miejscu potrzebuje dłuższych niż zwykle chwil wyciszenia i skupienia. „Moc sanktuariów będzie mierzona ich coraz większą zdolnością odpowiadania na rosnącą potrzebę spotkania w ciszy i skupieniu z Bogiem i sobą samym, której doświadcza człowiek w szaleńczym rytmie współczesnego życia” – czytamy w dokumencie o pielgrzymowaniu²⁸.

Odpowiedniemu wyciszeniu i skupieniu na sprawach ducha sprzyjają zewnętrzne warunki sanktuarium, m.in. wydzielenie spokojnego, niezakłóconego miejsca na modlitwę i medytację (np. kaplica adoracji), wystrój wnętrz, otaczające ogrody nacechowane pięknem przyrody. Ład panujący w przestrzeni pielgrzymkowego ośrodka oraz towarzyszące mu naturalne piękno sprzyjają doświadczeniu duchowego pokoju tak ważnego dla dialogu z Bogiem. Stwarzają swoistą mistykę sanktuarium²⁹. Artyzm religijnych budowli, a przede wszystkim ich czytelna symbolika, malowniczość przyrody otaczającej miejsce święte stają się środkami poznania Boga i doświadczenia Jego obecności.

Zatem pobyt w sanktuarium ma być tak zaplanowany, by pozwolił na zatrzymanie się nad duchowymi sprawami oraz na wykorzystanie wszystkich możliwości ofiarowanych przez miejscowe duszpasterstwo, zarówno programu liturgiczno-modlitewnego, jak i propozycji kulturalnych. Tutaj powtórzmy jeszcze raz, trzeba unikać pośpiechu i dać pielgrzymom wystarczającą ilość czasu na bycie wewnątrz sanktuarium,

²⁷ Por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Novo millennio ineunte* na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, Watykan 2001 (dalej NMI), 20.

²⁸ Por. PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻNYCH, *Pielgrzymka w Wielkim Jubileuszu Roku 2000, 25 kwietnia 1998 roku*, w: M. Ostrowski (oprac.), *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi...*, dz. cyt., s. 57-97 (dalej PWJ), 33.

²⁹ Por. J. KUMALA, *Liturgia i pobożność ludowa w sanktuariach*, w: W. Nowak (red.), *Liturgia i pobożność ludowa*, Olsztyn 2003, s. 170-171.

szczególnie na modlitwę³⁰. Zależy to wszystko również od miejscowych możliwości przyjęcia pielgrzymów, np. od odpowiedniej ilości miejsc noclegowych i warunków wyżywienia. Przede wszystkim samo sanktuarium powinno postarać się o wzbogacanie oraz zróżnicowanie programu nie tylko ilościowe, ale i jakościowe. To zachęci pątników i zatrzyma ich na dłuższy pobyt. Ten czas дарowany pielgrzymom z pewnością wpłynie na rozbudzenie religijnej atmosfery i umożliwi skuteczniejsze oddziaływanie ewangelizacyjne ze strony sanktuarium.

Dla duszpasterstwa sanktuarijnego ważnym elementem jest dążenie do integracji zróżnicowanych grup. Przybyłe z różnych stron oraz niosące własne tradycje i zwyczaje w miejscu pielgrzymkowym mają doświadczyć jedności oraz powszechności Kościoła. Szczytowym momentem jest celebrowanie wspólnej Eucharystii, która stanowi najskuteczniejsze narzędzie zjednoczenia, a zarazem zewnętrzny jego wyraz. Nie zaprzeczając walorom celebrowania Mszy Świętej w mniejszych grupach własnych pielgrzymów, należy preferować uroczyste jej sprawowanie dla wszystkich aktualnie obecnych w sanktuarium. Na taką uroczystość każda z pątniczych grup przynosi swoje duchowe doświadczenia i zwyczaje. Przez odpowiednie przygotowanie liturgii, komentarz do niej, użycie różnych języków w czytaniach i modlitwach, mimo zróżnicowania obecnych, można doprowadzać do przeżycia jedności eklezjalnej wspólnoty. Tego rodzaju wskazania dotyczą w równej mierze innych nabożeństw. Wymowne jest np. odmawianie różańca w różnych językach lub śpiewanie pieśni o tych samych melodiach ze wspólnym refrenem. Różnorodność przybyłych jest także doskonałą okazją do ubogacania wzajemnym świadectwem wiary oraz rozmaitością form pobożności.

Ośrodki pielgrzymkowe nierzadko są znaczącymi zabytkami. Zawierają wiele godnych obejrzenia dzieł sztuki. Proponują pielgrzymom udział

³⁰ Antoni Jackowski, wybitny znawca pielgrzymowania, podaje przykład Częstochowy, w której przeciętny czas pobytu grup wynosi cztery i pół godziny, podczas gdy np. w Lourdes wynosi on trzy i pół dnia (A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe w Polsce*, w: TENŻE, *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultury i migracji pielgrzymkowych*, Kraków 1995, s. 83). Na tak krótki czas składa się zwykle jedynie uczestniczenie we Mszy Świętej, pobieżne przejście przez niektóre tylko ciekawe miejsca oraz pośpieszne zakupy dewocjonaliów. Trudno zatem mówić o pełnym wykorzystaniu wszystkich możliwości duszpasterskich.

w wydarzeniach chrześcijańskiej kultury (koncerty, wystawy, spektakle, filmy, odczyty itp.). W programie pobytu należy zarezerwować czas na skorzystanie z wymienionych dóbr. Należy jednak dbać o to, by te punkty programu nie wzięły góry nad religijnymi aktami. Wówczas bowiem pielgrzymka przeradzałaby się w turystykę religijną.

5. Powrót

Droga powrotna pielgrzymów nie różni się zasadniczo od zmierzania ku sanktuarium. Stanowi ona dalszy ciąg „rekolekcji w drodze”. Jednakże w miarę zbliżania się do rodzinnej miejscowości w jej tematyce pojawia się więcej akcentów podsumowujących dotychczasowe przeżycia i ukierunkowujących ku codzienności. Pobyt w świętym miejscu można porównać do przebywania uczniów z Jezusem na górze Tabor. Wzniosłe chwile stały się konieczne, by umocnić ich wiarę i przygotować do przyszłych doświadczeń. Już przy powrocie usłyszeli zapowiedź Chrystusowej męki, która będzie dla nich okresem próby (por. Mk 9,2-12). Wkrótce zostaną sami, powołani, by w tym świecie kontynuować dzieło swego Mistrza. Także i pielgrzym pokrzepiony duchowo ma powrócić do codzienności jako nowy człowiek, by z większą gorliwością spełniać swe obowiązki i rozgłaszać Chrystusa. Powrót przypomina pątnikowi „o jego misji bycia w świecie świadkiem zbawienia i budowniczym pokoju”³¹. Każda pielgrzymka powinna bowiem mieć ścisły związek ze zwykłymi obowiązkami ziemskimi³². Pielgrzym jeszcze raz ogarnia myślą dary, które otrzymał. Budzi to w nim wdzięczność, a zarazem głębokie duchowe zadowolenie i pokój prowadzące do przyjmowania z większym przekonaniem woli Bożej.

Duszpasterstwo powinno dopomóc w utrwaleniu i zinterioryzowaniu pozytywnych przeżyć, tak by nie stały się one jedynie przelotnym doświadczeniem, a zarazem zachęcić do podjęcia dobrych postanowień na przyszłość. Prawidłowo przeżyta pielgrzymka umożliwia spojrzenie na życie z innej perspektywy, jako chwilowej tylko wędrówki

³¹ PWJ 32.

³² PWJ 21.

poprzez ten świat, dostrzeżenie jego tymczasowości i prowizoryczności. Stąd powinno zrodzić się postanowienie bardziej zdecydowanego ukierunkowania swej egzystencji ku Bogu, jako ostatecznemu celowi, i nadania jej wyraźnej perspektywy zmierzania ku wieczności³³.

W chwili wyjścia z sanktuarium odbywa się skromniejszy już obrzęd pożegnania pielgrzymów. Jest on szansą do ostatnich ewangelicznych napomnień i zachęt ze strony kustoszy. Przypomina on pożegnanie apostoła z uczniami, które było okazją do zachęt i pouczeń (por. Dz 20,1-2; 20,18-38). Obrzędowi pożegnania towarzyszy oddzielne błogosławieństwo³⁴.

Z powyższych uwag wynika, jak ważny jest ostatni etap drogi powrotu z sanktuarium do rodzinnej miejscowości. Stąd też nie jest najlepszą praktyką duszpasterską kończenie pielgrzymki w sanktuarium i prywatny szybki powrót pielgrzymów do domu. Brakuje poniekąd ostatniego, podsumowującego rozdziału „rekolekcji w drodze”. Brak ten może być uzupełniony spotkaniami po pielgrzymce, o których powiemy za chwilę.

6. Duszpasterska formacja po pielgrzymce

Święty Jan Paweł II zachęcał, by po powrocie do swych własnych domów trwać nadal w ewangelicznym entuzjazmie rozbudzonym przez pielgrzymowanie do świętych miejsc. Ten entuzjazm jest poniekąd sprawdzianem owocnego wykorzystania czasu i autentyczności pielgrzymowania³⁵.

Ostatnim aktem pielgrzymki jest nabożeństwo na zakończenie pobytu w kościele, z którego pielgrzymka wyruszyła. „W tym czasie wierni dziękować będą Bogu za dar pielgrzymki i prosić Pana o konieczną

³³ Por. DPLL 286.

³⁴ Można posłużyć się odpowiednio dobranymi fragmentami obrzędu błogosławienia pielgrzymów przed powrotem lub po powrocie albo też błogosławieństwem przed rozpoczęciem podróży (*Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, dz. cyt.*, 420n.; 431n.).

³⁵ NMI 58-59.

pomoc, by (...) żyć we wspaiałomyślnym realizowaniu powołania chrześcijańskiego”³⁶. Treść nabożeństwa ukierunkowana jest na głębsze uświadomienie łask, których doznali pielgrzymi, dziękczynienie oraz na czekające ich w codziennym życiu obowiązki. Zachęca, by dzielić się z innymi swymi doświadczeniami, opowiadając „co ich spotkało w drodze” (Łk 24,35). Wyraża prośbę, by w codziennym życiu pielgrzymi z większą gorliwością pełnili swoje chrześcijańskie powołanie. W tekstach pojawia się pragnienie osiągnięcia ostatecznego sanktuarium, jakim będzie wieczne przebywanie z Bogiem w niebie (por. Ps 84 i 122)³⁷.

Celebracja na zakończenie nie stanowi jednak zamknięcia pielgrzymki. Wskazuje się na konieczność duszpasterskiej formacji po pielgrzymce wśród dotychczasowej grupy pątników. Wzorem staje się tutaj Maryja, która po odbyciu pielgrzymki do Jerozolimy wraz z 12-letnim Jezusem powróciła do rodzinnego Nazaretu i rozważała w sercu tajemnicę Syna (por. Łk 2,51)³⁸. Chodzi zatem o to, by pielgrzymi nie uronili nic z głębokich religijnych doświadczeń. Wręcz przeciwnie, by medytowali nad nimi nadal w zwyczajnym kontekście swej egzystencji. Duszpasterstwo w rodzinnej miejscowości powinno wspomóc w uczynieniu tych nowych kroków. W przerzuceniu pomostu pomiędzy nadzwyczajnym czasem pielgrzymowania a zwyczajną egzystencją, w której realizuje się chrześcijańskie powołanie.

Zaleca się, w zależności od okoliczności, odbycie jednego lub nawet kilku spotkań po pielgrzymce. Obok medytowania przeżyć pielgrzymki i dziękczynienia za doświadczone dary kierują się one ku utwierdzeniu komunii Kościoła. Podczas pielgrzymki ukształtowała się pomiędzy jej uczestnikami wspólnota. Wiele osób – być może dotąd niezwiązanych zbyt silnie ze swoją parafią – przyłączyło się do niej. Umiejętne włączenie do parafialnego życia stanie się nowym impulsem budowania wspólnoty wspólnot. Czas pielgrzymki był dla wielu z tych osób okresem ożywienia wiary i apostołskiego zapału. Trzeba ten zapał wykorzystać. Jednych zachęcać do jeszcze gorliwszego udziału w swoich dotychczasowych grupach zaangażowania, innym proponując przyłączenie się

³⁶ DPLL 287.

³⁷ Por. *Obrzędy błogosławieństw...*, dz. cyt., nn. 420-429.

³⁸ Por. NMI 59.

do istniejących już parafialnych zespołów modlitewnych, formacyjnych bądź apostołskich, religijnych ruchów odnowy lub stowarzyszeń. Niekiedy sama grupa pielgrzymkowa utworzy tego rodzaju nowy zespół. Trzeba kształtować świadomość, że w życiu chrześcijańskim ważne są wzniosłe przeżycia, takie jak pielgrzymka. Niemniej istotniejszy jest proces stałego duchowego wzrostu i permanentne zaangażowanie w misję Kościoła.

W tym procesie obok wspólnej modlitwy i świadectwa duchowych przeżyć nie bez znaczenia jest pielęgnowanie czysto ludzkich więzi poprzez towarzyskie spotkanie, wymianę zdjęć i pamiątek z pielgrzymki, prezentację zarejestrowanego filmu, nagrania itp. Pielgrzymi powinni zadbać o podzielenie się swoimi przeżyciami z rodzinami i bliskimi oraz całą lokalną wspólnotą. Jest to z ich strony świadectwo wiary. Wielu z nich mogło udać się na pielgrzymkę dzięki pomocy innych osób. Zabrali też w drogę intencje całej lokalnej społeczności. Świadectwo z pielgrzymki jest zatem swoistym splaceniem zaciągniętego długu. Pielgrzymi mogliby odwiedzić z podobnym świadectwem osoby chore i starsze pozostające w domach, dziękując im za duchową solidarność. Dobrą rzeczą będzie odnotowanie w kronice parafialnej wydarzeń pielgrzymki, jak też zarchiwizowanie pamiątek (zdjęć, nagrań, filmów, programów, tras itp.), co posłuży przygotowaniu nowych pątniczych grup w kolejnych latach. Dla dawnych pielgrzymów stanie się nie tylko okazją do wspomnień, ale ożywienia duchowych doświadczeń i przypomnienia przyjętych wcześniej zobowiązań.

Model duszpasterstwa pielgrzymów przedstawiony w artykule zapewne pomoże praktykom – duszpasterzom i organizatorom pielgrzymek – w owocniejszym osiągnięciu celów tej formy pobożności. Naturalnie powinien on być dostosowywany do okoliczności: rodzaju grupy, sposobu poruszania się pielgrzymów (pieszo, autokarem, koleją itp.) bądź czasu trwania pielgrzymki.

Bibliografia

- Balon Z., Samsonowska K., *Piesza pielgrzymka krakowska na Jasną Górę*, „Peregrinus Cracoviensis” 4 (1996), s. 59-72.
- Datko A., *Człowiek w przestrzeni symbolicznej. Struktura oraz sakralne i społeczne funkcje pielgrzymek na przykładzie pątnictwa do Wejherowa i Swarzewa*, „Peregrinus Cracoviensis” 12 (2001), s. 117-140.
- Jabłoński Z. S., *Pielgrzymowanie na Jasną Górę w czasie i przestrzeni. Wybór rozpraw i artykułów*, Częstochowa 2000.
- Jackowski A., *Współczesne migracje pielgrzymkowe w Polsce*, w: A. Jackowski, *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*, Kraków 1995, s. 45-86.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Catechesi tradendae o katechizacji w naszych czasach*, Rzym 1979.
- Jan Paweł II, *Bulla Incarnationis mysterium ogłaszająca Wielki Jubileusz Roku 2000*, Rzym 1998.
- Jan Paweł II, *List apostolski Novo millennio ineunte na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*, Watykan 2001.
- Jusiak O., *Zasady funkcjonowania sanktuarium i jego program duszpasterski*, w: Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie, *Szkolenie na temat: „Turystyka pielgrzymkowa” dla kustoszy i osób obsługujących sanktuarium*, Kraków 1999 (skrypt, b.s.).
- Kaszowski L., *Chrześcijańskie spojrzenie na środowisko geograficzne jako przestrzeń pielgrzymowania*, „Peregrinus Cracoviensis” 4 (1996), s. 75-91.
- Kodeks prawa kanonicznego*, Rzym 1983.
- Komisja Konferencji Episkopatu Włoch ds. Duszpasterstwa Czasu Wolnego, Turystyki i Sportu, *Pielgrzymowanie u progu trzeciego tysiąclecia. „Chodźcie, wstąpmy na górę Pańską” (Iz 2,3)*, Rzym, 29 czerwca 1998 roku, „Salvatoris Mater” 4 (1999), s. 311-336.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Wskazania ogólne dla duszpasterstwa turystycznego, 27 marca 1969 roku*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 8-9(15) (1971), s. 268-285.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003.
- Kumala J., *Liturgia i pobożność ludowa w sanktuariach*, w: W. Nowak (red.), *Liturgia i pobożność ludowa*, Olsztyn 2003, s. 170-171.
- Narodowa pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu do Rzymu, 1-10 lipca 2000 roku. Pomoce duszpasterskie*, Kraków 2000, s. 9-17.
- Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. 1, Katowice 1994.
- Ostrowski M., *„Charyzmat” sanktuarium na tle wybranych ośrodków ze szczególnym uwzględnieniem Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie*, w: J. Urban (red.), *Od miłosierdzia do Miłosierdzia. 150 lat Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Krakowie*, Kraków 2018, s. 205-235.
- Ostrowski M., *Sanktuarium w teologiczno-duszpasterskiej perspektywie*, w: J. Machniak (red.), *Zawierzenie Bożemu Miłosierdziu w łagiewnickim sanktuarium. Materiały z sympozjum*, Kraków 2003, s. 41-62.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka w Wielkim Jubileuszu Roku 2000, 25 kwietnia 1998 roku*, w: M. Ostrowski (oprac.), *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych*, Kraków 2003, s. 57-97.

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i prorocstwo Boga żywego, 8 maja 1999 roku*, w: M. Ostrowski (oprac.), *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych*, Kraków 2003, s. 98-131.

Wójtowicz S., *Organizacja pielgrzymki i wyjazdów turystycznych o charakterze religijnym. Jakość organizacji pielgrzymek. Wykład podczas szkolenia dla organizatorów pielgrzymek w Krakowie, 6 grudnia 2001 roku*, mps.

Ks. prof. dr hab. Maciej Ostrowski – emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Specjalizuje się w teologii pastoralnej, szczególnie w teologii i duszpasterstwie wolnego czasu, pielgrzymek, turystyki i migracji. Sekretarz Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek. Diecezjalny duszpasterz turystów.